

dr. sci. Ahmed Hatunić
Behram-begova medresa u Tuzli

PORODICA I BRAK U RADOVIMA ŠABANA HODŽIĆA

DOI: 10.58584/2490-3752.2022.8.8.7
UDK: 28-45:929HODŽIĆ Š.

SAŽETAK

Ovaj rad bavit će se radovima Šaban-ef. Hodžića koji se bave porodičnim i bračnim odnosima. Radi se o značajnom muslimanskom autoru i učenjaku u Bosni i Hercegovini koji je živio i djelovao od 1903. do 1980. godine dajući u svome pisanom djelu veliki doprinos obradi i tumačenju islamskih tema iz područja islamske etike, dogmatike, kulture i civilizacije, povijesti islama i šerijatskoga prava. Ovaj rad prikazat će jedan segmet šerijatskopavnog opusa njegovoga djela koji se bavi porodicom kao osnovnom ćelijom društva koja je u njegovom, ali i kasnijim vremenima bila osnovno polazište za kvalitet i reformu jednoga društva. Rad će zahvatiti njegove napise na ovu temu koji će uz općeniti prikaz važnosti braka i porodice rasvijetliti islamski stav po pitanju dvije važne teme koje su tada, ali ništa manje ni danas, „tačke kritike“ i predmet polemike na Istoku i Zapadu. To su teme razvoda braka i poligamije u šerijatskom pravu koje Hodžić u svojim radovima objašnjava i daje odgovore na brojne zapitanosti, nejasnoće i dileme...

Ključne riječi: brak, porodica, islam, muslimani, šerijat, poligamija, razvod braka, muškarac, žena, muž, supruga, odijevanje, društvo, roditelji, rodbina, djeca, moral, odgoj...

Uvod

Prema ovom pitanju i problemima vezanim za njega, Hodžić je usmjeravao svoju pažnju u svim periodima svoga spisateljskoga rada. Na temu porodice i braka Šaban Hodžić je objavio nekoliko radova: poligamija i rastava braka u islamu, ustezanje od braka, nekoliko riječi o odgoju djece, dužnosti prema roditeljima i rodbini, dužnosti prema susjedima i rodbini.¹

1. Brak u radovima Šabana Hodžića

Na temu braka Hodžić je u listu *El-Hidaje* objavio rad u dva nastavka pod naslovom „Ustezanje od braka“². U njemu će govoriti o instituciji braka, njegovoj važnosti, historijatu te načinu odijevanja tadašnje omladine koji nije bio u skladu s odredbama islama. Ovaj rad ima u sebi socijalne i moralne aspekte jer Hodžić u njemu kritizira pojavu sustezanja od braka kod omladine i od toga ih nastoji odvratiti. O odijevanju muslimanske žene toga vremena Hodžić piše³: *Ono nekadanje i na onakav način pokrivanje i krijenje žena danas je ne samo velika rijetkost nego i rijetko iznimka. Duskora se je kod nas, a i u drugim islamskim zemljama vodila borba oko otkrivanja i pokrivanja žena i tražila se opravdanja i za jedno i za drugo. Šta se međutim događa? Žena to sve rješava sama. Ona ne traži ničije fetve. Ona izlazi na ulicu otkrivena; ona se druži i miješa s muškarcima; ona posjeća lokale itd. Dok islamski učenjaci vode borbu oko toga da li ona smije otkriti lice, ona otkriva lice i mnogo štošta drugog u pogledu čije zabranjenosti i nemoralnosti su suglasni ne samo islamski vjerski učenjaci nego i predstavnici drugih vjera,*

-
- 1 Radi se o radovima koji su objavljeni u islamskoj periodici u vremenu Hodžićevog spisateljskog djelovanja.
 - 2 Šaban Hodžić, Ustezanje od braka, *El-Hidaje*, Sarajevo, III, 1939, br. 4-5, br. 6-7.
 - 3 Svi citati u ovome radu preneseni su u originalnom obliku bez autorskih i lektorskih intervencija. Ponekad će oni biti drugačiji od uobičajenog pisanja i govora ovoga vremena, a ponekad će, iako rijetko, odudarati od pravila pravopisa savremenog bosanskog jezika.

pa i svi oni koji se ne mogu ubrojiti u predstavnike vjere, ali vode računa o moralu i drže do njega.⁴

Hodžić ovdje konstatira postojanje problema u našem društvu i nastoji ljude usmjeriti na promjene i reformu dosadašnjih shvatanja i prioriteta. Naime, dok se učenjaci raspravljaju o sitnicama i razilaze oko prekrivanja lica kod žene, u isto vrijeme previđaju velika odstupanja od islama i morala, kao što su razgolišavanje kod žena ili ustezanje od braka kod muškaraca. U ovome radu autor pojašnjava način odijevanja muslimanske žene koji podrazumijeva odijevanje koje neće privlačiti poglede pohotljivih muškaraca i koje neće otkrivati dijelove tijela poput vrata, kose, prsa i slično. Ovo je stav identičan sa stavovima reformatorski nastrojene uleme⁵, na čelu s reisom Džemaludinom Čauševićem koji se zalagao za otkrivanje lica kod muslimanskih žena.⁶

U drugom nastavku ovoga rada Hodžić pažnju usmjerava ka savremenim trendovima na osnovu kojih je žena iskoračila u javni prostor i na ulicu pokazujući ono što je muslimanska žena vijekovima sakrivala. Na taj način je, smatra Hodžić, muškarcima postalo dostupno ono što se postiže putem braka, tako da se veliki broj muškaraca i žena od njega sustežu. Glavnim uzrokom takvog stanja koje predstavlja veliki socijalni problem Hodžić vidi u odstupanju od propisa ponašanja i odijevanja žene i njenog slijepog slijedenja modnih trendova i kreacija koje su u suprotnosti s islamom i moralnim normama. Autor ovoga rada je dobar analitičar koji, na tragu muslimanskih reformatora svoga vremena, nastoji prvo prepoznati probleme svoje zajednice pa onda ponuditi najbolja rješenja. Problem nemorala, nepropisnog odijevanja, posjete

4 Šaban Hodžić, Ustezanje od braka, *El-Hidaje*, Sarajevo, III, 1939, br. 4-5, str. 56.

5 Istovjetan stav zastupa i dr. Mehmed Begović tumačeći 31. ajet sure Al-Nūr koji podrazumijeva da je ženi obavezno da pokrije kosu, vrat, grlo i grudi što bi odgovaralo "jemeniji ili šamiji koju nose naše žene" u djelu *O položaju i dužnostima muslimanke prema islamskoj nauci i duhu današnjeg vremena*, Grafički umetnički zavod „Planeta“, Beograd, 1931.

6 Enes Karić, Mujo Demirović, *Reis Džemaludin Čaušević, prosvjetitelj i reformator*, Izdavačka kuća Ljiljan, Sarajevo, 2002, str. 298-307.

lokalima i sumnjivim mjestima, slijepog slijedeđenja mode Zapada kod muslimanskih žena vidi kao glavne uzroke krize muslimanske porodice i sustezanja od braka kod muslimanske omladine koja je počela brak smatrati nepotrebnim teretom i obavezom bez koje se može živjeti, a to je postalo i može postati još veći društveni problem. O ovom problemu pisali su i neki drugi bošnjački autori⁷ između dva svjetska rata, donoseći slične zaključke o nemoralu i ustezanju od braka kod muslimanske omladine koja ne želi prihvatiti obaveze zadovoljavajući svoje strasti na nedozvoljen način.⁸

Opisujući stanje savremene muslimanske žene toga vremena, Hodžić zabrinuto konstatira: *Današnja žena se je počela odricati i onog što je i za što ju je Svemogući stvorio. Ona više neće da bude žena, ona hoće da bude muškarac; ona hoće da ide u svemu uporedo sa muškarcem. Ona neće da bude više majka i domaćica; ona neće više da bude odgojiteljica djece i kuharica (kako to one vele); ona hoće da bude sve ono što i muškarac. Ona hoće da s muškarcem ide zajedno u kancelariju; ona kao i muškarac hoće da bude športista; hoće kao i muškarac da bude trgovac; ona hoće čak i da se odjeva kao muškarac. Kratko rečeno ona hoće da se u svemu takmiči sa muškarcem, dok su one dužnosti, koje prema principu podjele rada treba da vrši domaćica i bračni drug, potpuno zanemarene. Vrlo stara je narodna usporedba muža i žene s dvije polovine kružnice koje se međusobno dopunjuju, ali samo onda, ako svaka ostane na svome mjestu. Pređe li i jedan taj polukrug ma i najmanje preko svog određenog mjesta, tu više nema cjeline ni kružnice. Isto tako je sa mužem i ženom. Ako svako ostane pri svojim pravima i dužnostima, onda tu i može biti cjeline; može da se nađe bračna sreća i sloga i da taj dom napreduje i cvate. Nema li toga, onda je svršeno s takvom bračnom zajednicom.*⁹

Godinama prije savremenih autora poput šejha Ša'ra'vija, Hodžić govori na slikovit način o komplementarnom odnosu između muža

7 Dževad-beg Sulejmanpašić, *Muslimansko žensko pitanje (jedan prilog njegovu rješenju)*, Štamparija D. A., Kajon, Sarajevo, 1918, str. 22, 23.

8 Ahmet Đumišić, *Ko smeta napretku i prosvjećivanju muslimana a osobito muslimanki?*, Muslimansko prosvjetno i potporno društvo „Spas“, Tiskara Fon i Grigić, Banja Luka, 1919.

9 Šaban Hodžić, *Ustezanje od braka*, *El-Hidaje*, Sarajevo, III, 1939, broj 6-7, str. 77.

i žene koji se razlikuju po svojim ulogama, a ne suštinski, i koji se u tim ulogama svakodnevno nadopunjuju da bi obezbjedili stabilnost porodice i pravilan odgoj svoje djece.¹⁰

Također, vizionarsko je njegovo poimanje o ženi kao stubu porodice, braka i društva od čije čestitosti i moralnosti zavisi moral porodice, potomstva i, na koncu, društva u cjelini.

Njegovo viđenje tadašnjeg stanja muslimanske omladine i žene veoma je slično stanju u kojem se oni nalaze u današnjem društvu, iako se radi o opservacijama koje su pisane i odnosile se na stanje od prije više od osamdeset godina. Ovaj rad kao da nagovještava ono što će se desiti i postati problem godinama poslije, nudeći rješenje i lijek, a on podrazumijeva povratak slijedeđu šerijatskih propisa u pitanjima ponašanja i odijevanja žene i slijedeđu praksu prvih generacija muslimana.

U ovome radu vidljivi su elementi etičkog, sociološkog i pravnog promišljanja, tako da je i ovdje vidljiva Hodžićeva sinteza između Šerijata i etike, uz vrlo korisno potpomaganje sociološkom analizom stanja u društvu koje bi se trebalo neizostavno mijenjati.

2. Dužnosti prema roditeljima i rodbini

Hodžić je u radovima naslovljenim „Dužnosti prema roditeljima i rodbini“, „Dužnosti muslimana prema susjedima i rodbini“ te radu pod naslovom „Nekoliko riječi o odgoju djece“ govorio o porodici i porodičnim odnosima, navodeći kur'anske ajete i Poslanikove hadise koji naređuju dobročinstvo prema roditeljima, održavanje rodbinskih veza i pravilan odgoj djece. Hodžić je time obradio, sa stanovišta šerijatskog prava i islamske etike, najvažnije međuljudske relacije - prema roditeljima, djeci, rodbini i susjedima.

Nakon navođenja ajeta koji naređuje dobročinstvo prema roditeljima i zabranu bilo kakvog izraza negodovanja prema njima¹¹,

10 Vidi: Muḥammad Mutawalli Ša'aravi, *Žena u Kur'anu*, prijevod: Adisa Softić i Salem Dedović, Karadžoz-begova medresa u Mostaru, Mostar, 2005.

11 „Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod

Hodžić konstatira: *Pa zar da im i poslije ovako strogih naređenja o poslušnosti i pored zabrane pokazivanja i samog negodovanja prema njima zbog nečeg, što bi nam inače izazvalo negodovanje, te i poslije te naredbe, da molimo Svemogućeg, da ih pomiluje, -smijemo biti neposlušni?*

Protusloviti i ne odazivati se tim strogim naredbama znači grijешiti prema naredbi Svemogućeg i negirati sva ona dobra, koja su nam roditelji odgajajući nas učinili. Ako to budemo činili, zar onda možemo očekivati nešto drugo nego razočarenje na ovom i kaznu na onom, budućem svijetu tj. onda, kada će svako od nas okrenuti glavu i kada će nam naša djela biti jedini pomoćnik. I zar onda i mi možemo očekivati, da naši prema nama bolje postupaju, nego što smo mi prema svojim postupali.¹²

Nakon govora o poslušnosti i dobročinstvu prema roditeljima, veličini grijeha prekidanja veze s roditeljima te važnim pravilima, komentarima i konstatacijama na tu temu, Hodžić piše o održavanju veze s rodbinom (šilatul-raḥim)¹³, slijedeći istu metodologiju: navođenje ajeta, hadisa, njihovo komentarisanje te izvođenje zaključaka i propisa koji su vezani za tu temu. Time je ova tema sa šerijatskopavnog i etičkog aspekta potpuno obrađena i zaokružena i nudi čitaocima dostatne informacije i šerijatskopavne argumente za održavanje rodbinskih veza. Sličan tekst pod istovjetnim naslovom Hodžić će godinama poslije objaviti u listu Preporod¹⁴ u formi vazunasihata koji neće biti tako detaljan i neće obuhvatiti zadatu temu na način i u mjeri kako je ona obuhvaćena u istoimenom i ranijem radu u Glasniku VIS-a. Međutim, s obzirom na njegovu vazunasihatsku formu i funkciju, ovaj rad je u potpunosti ispunio svoju ulogu sažetog i jasnog informiranja, odgoja i usmjeravanja čitalaca ka dobročinstvu prema roditeljima i održavanju rodbinskih veza.

tebe starost dožive, ne reci im ni: 'Uh!' - i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim.“ Al-Isrā, 23.

- 12 Šaban Hodžić, “Dužnosti prema roditeljima i rodbini”, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, II, 1934, br. 6, str. 321.
- 13 Hodžić je u svojim radovima navodio termine temeljnih pojmova šerijatskog prava na arapskom jeziku s obaveznim prijevodom na bosanski jezik.
- 14 Šaban Hodžić, „Dužnosti prema roditeljima i rodbini“, *Preporod*, III, Izvršni odbor Udruženja Ilmije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 15. juli 1972, br.45, str. 10.

Hodžić je objavio sličan rad također u Glasniku VIS-a pod naslovom „Dužnosti muslimana prema susjedima i rodbini“¹⁵, gdje će obraditi i tu vrstu dužnosti muslimana, s naglaskom da poštivanje ovih dužnosti osigurava sreću i stabilnost pojedinaca i društva u kojem žive.

U zaključnim rečenicama nanovo govori o dužnostima prema roditeljima i važnosti poslušnosti i dobročinstva prema njima, što je u izvorima islama navedeno odmah nakon pokornosti Uzvišenom Allahu. Komentirajući hadis Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, u kojem se kazuje da je dobročinstvo prema roditeljima bolje od namaza, sadake, hadža i umre te borbe na Allahovom putu¹⁶, Hodžić konstatira: *Prema njima nam se naređuje pažnja čak i onda ako su oni nevjernici. Samo nam se zabranjuje da im se pokoravamo onda, ako nas oni navode na kufur¹⁷ i otvoreno zlo. Kolika se pažnja obraća njima vidi se i iz toga što nam se zabranjuje džihad¹⁸ bez njihove dozvole iako je džihad farz, ali samo farzi-kifaja, dok je poslušnost prema roditeljima farzi-ajn¹⁹, a farzi-ajn je svakako jači od farzi-kifaje.*²⁰

-
- 15 Šaban Hodžić, „Dužnosti muslimana prema susjedima i rodbini“, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, V, 1937, br. 12, str. 371- 375.
- 16 Jasno je da izvršenje obaveze dobročinstva prema roditeljima čovjeka ni u kom slučaju ne oslobađaju neupitnih i primarnih obaveza poput namaza, hadža, posta, džihada i slično.
- 17 U terminologiji islamskih pravnika podrazumijeva negiranje nužno poznatih vjerskih istina islama, negiranje blagodati. Kod većine imama mezheba obuhvata i širk (mnogoboštvo). ((Sa’adi, AbuĆayb, *Al-qamusu-lfiqhijyu*, Dāru-lfikri, prvo ponovljeno izdanje, Dimišq, str. 321)
- 18 Po Al-Ba’liju i Ibn Ĥaĝaru to je ulaganje napora u brobi protiv nevjernika, a odnosi se također i na borbu protiv vlastite strasti, šejtana i grijешnika. Džihad se može izvršavati djelom, imetkom, jezikom i srcem. (Sa’adi, AbuĆayb, *Al-qamusu-lfiqhijyu*, Dāru-lfikri, prvo ponovljeno izdanje, Dimišq, 1998, str. 71)
- 19 Farzi-ajn je pojedinačna stroga i neopoziva obaveza svakog muslimana poput namaza i posta. (Ĥalid Ramādaan, Ĥasan, *M’uĝamul-ušulil- fiqhi*, Darul-rawĉa, Al-Qahira, 1998, str. 212)
- 20 Šaban Hodžić, „Dužnosti muslimana prema susjedima i rodbini“, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, V, 1937, br. 12, str. 375.

U radu koji se bavi odgojem djece²¹ nakon analize stanja u društvu u pitanjima odgoja, definira odgoj kao čuvanje tijela i usavršavanje uma i razvijanje lijepih ćudi(morala). Potom naglašava važnost tjelesnog i duhovnog odgoja u životu budućih generacija, podržavajući tezu da je dijete poput gramofonske ploče i mehkog tijesta u rukama vajara koji od tog materijala pravi sve ono što želi, ili da je dijete ogledalo u kome se odražava slika roditelja.

Hodžić naglašava važnost samog ponašanja roditelja u prisustvu djece, nužnost stalne pažnje i budnosti naspram njih i potrebu privikavanja na obavljanje osnovnih vjerskih dužnosti u ranim godinama djetinjstva: *Budući da je, ipak vjera osnov moralu i svim dobrim ljudskim osobinama, jer je moral upravo jedan od glavnih zadataka i ciljeva vjere, to nastojmo da u prvom redu s te strane na njih djelujemo. Ne odugovlačimo s tim i ne vičimo uvijek 'ima vremena još je maleno' jer je u dječijoj duši najjače ono što je najranije u nju doprlo. Počnimo s tim odmah u njihovu djetinjstvu i još tada ih privikavajmo na vjerske dužnosti.*²²

Svoje stavove izložene u obradi navedenih tema argumentira valjanim šerijatskopравnim argumentima-ajetima i hadisima koje navodi na arapskom jeziku donoseći vlastiti prijevod i komentar, što je opća karakteristika njegovih radova i dijela.

Radovi i tekstovi Šaban-ef. Hodžića u području bračnih i porodičnih odnosa ponudili su vrijedne sadržaje na temu porodice i braka čija je moralna čistoća i zdravlje temeljni faktor stabilnosti cjelokupnog društva. Hodžić je, govoreći o stanju porodice, upozoravao na štetne posljedice nepropisnog odijevanja, razgolišenosti, nekontroliranog druženja muškaraca i žena, bluda i prostitucije, što su problem koji desetinama godina poslije guše savremeno čovječanstvo.

3. Razvod braka i poligamija

Najobimniji šerijatskopравni rad o ovoj tematici je u nastavcima objavljen u listu *Novi Behar* pod naslovom „Poligamija i rastava

21 Šaban Hodžić, „Nekoliko riječi o odgoju djece“, *El-Hidaje*, Sarajevo, I, 1936, br. 3, str. 45-47.

22 Ibid, str. 47.

braka u islamu“²³, gdje na deset strana autor objašnjava dozvolu razvoda braka i poligamije u islamu. Rad se uglavnom bavi razlozima i utemeljenjem ovih propisa u šerijatskom pravu, dok se pravila i jednoga i drugoga dotiče u veoma maloj mjeri. Ovaj rad je pisan tridesetih godina dvadesetog stoljeća, u vremenima kada su se muslimani naših prostora u dobroj mjeri navikli na novonastale okolnosti života u nemuslimanskoj državi, života u skladu s nemuslimanskim zakonima i s kulturom i civilizacijom koja nije islamska. Kao takav, on je izraz potrebe tog vremena za pojašnjavanjem svrhovitosti i opravdanosti ta dva čina. Hodžić, kao vjerni pratilac potreba muslimana svoga vremena, govori o ovoj temi iz ugla tadašnjih aktualnosti i zapitanosti među njima: kakva je utemeljenost, opravdanost i svrhovitost tih postupaka i njihova odbrana pred najezdom oprečnih stavova često prisutnih i kod samih muslimana. Odgovori koje je dao bili su dovoljni da muslimane uvjere u opravdanost i mudrost islamskih propisa i da ih učine spremnim i sposobnim da se valjano postave naspram drugih stavova koji su uveliko dolazili sa Zapada. Na neki način on se obraća i nemuslimanima te im nastoji približiti ove propise te praktično i znanstveno dokazati njihovu opravdanost.

Rad je suštinski podijeljen na dva dijela. U prvom njegovom dijelu Hodžić govori o rastavi braka i njenoj opravdanosti u islamu, dok u drugom dijelu govori o opravdanosti poligamije.

3.1. Razvod braka (al-ṭalāq)

U prvome dijelu Hodžić navodi ajet Kur'ana koji govori o međusobnom nadopunjavanju muškarca i žene i ljubavi i samilosti koje postoje među njima²⁴, ajet koji muslimanima sugerše formiranje mirovnog vijeća ukoliko postoje neslaganja među supružnicima,

23 Šaban Hodžić , „Poligamija i rastava braka u islamu I, II, III, IV“, *Novi Behar*, Sarajevo, X, 1936, br. 6-9, str. 91-92, i br. 10-11, str. 123-125, br.12-14, str. 149, br. 15-16, str. 194-195.

24 „I jedan od dokaza njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.“ *Al-Rūm*, 21.

koje će činiti po jedan arbitar iz obje porodice²⁵, smatrajući razvod krajnjom mjerom zbog nemogućnosti nastavka bračne zajednice. Navodi i hadis Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, koji razvod braka smatra Allahu najmržim dozvoljenim djelom. Autor daje jasna objašnjenja za opravdanost islamskih propisa u svim segmentima ljudskog života, pa i u pitanju braka i njegovoga razvoda: *Svakog od njih je zadužio da lijepo postupa sa svojim bračnim drugom²⁶, ali tim ipak nije htio da ta bračna veza bude okov, koga se čovjek ne može riješiti, pa ma kako mu ona bila nesnosna i nepodnošljiva, jer se čudi i naravi onih što stupaju u takvu vezu ponekad mogu i ne podudariti ili se može pojaviti neki drugi opravdan uzrok, koji onemogućuje daljnji zajednički život. Zar u ovakvim i sličnim slučajevima može neko prigovoriti rastavi? Zar da se ne mogu rastaviti čak ni onda, ako zbog neslaganja čudi nastupi lom u bračnoj zajednici i život postane nesnosan? Zar ako žena jednog čestitog i u moralnom pogledu besprigovornog muža n. pr. oskrvne čast njegova doma ili ako je muž nesposoban za vršenje svojih bračnih dužnosti itd.itd; da pored svega toga budu prisiljeni na zajednički život ili što je još gore da žive udvojenim životom, pa čak i u konkubinatu s drugima, a da se ipak ne mogu rastaviti? Zar nije bolja rastava braka nego vječite i nesnošljive muke oba bračna druga? Koliko samoubijstava, koliko materijalnih i moralnih propadanja je posljedica takve nesnosne i nerastavljive bračne zajednice? Koliko ih svoju vjeru napusti, samo da bi se riješili tog nesnosnog života?*²⁷

Hodžić postavlja niz pitanja u kojima leži odgovor o svrhovitosti i opravdanosti razvoda u nekim situacijama kada zajednički život

25 „A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njene porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!“ Al-Nisā, 35.

26 U originalnoj fusnoti Hodžić konstatira: *Mного je kur'anskih ajeta i Muhamed, a.s., izreka koje nam naređuju ili preporučuju lijep postupak sa ženama. Svemoguć nam veli u Kur'anu: 'Postupajte s njima lijepo, a kad im se primakne konac iddeta, onda ih na lijep način povratite sebi ili se na lijep način rastavite od njih.'* Muhamed, a.s., nam veli: *'Najsavršeniji vjernik je onaj koji je najbolje čudi, a najbolji su među vama oni, koji su najbolji svojim ženama.'* Žene poštuju samo plemeniti, a ponizuju ih samo nevaljalci.

27 Šaban Hodžić, „Poligamija i rastava braka u islamu I“, Novi Behar, Sarajevo, X, 1936, br. 6-9, str., str. 91, 92.

postane nemoguć i nakon što se iscrpe sve mogućnosti pomirenja. Time je dao najbolji odgovor negatorima prava na razvod braka sa Zapada, a njegovu ispravnost će u narednim desetljećima pokazati praksa gotovo svih zemalja na svijetu, uključujući i one čiji su se vjerski lideri i intelektualci svojevremeno žestoko suprotstavljali razvodu braka i islamu koji je taj čin ipak dozvolio, uz puno uvažavanje institucije braka.

3.2. Poligamija (t `aaddud al-zawġāt)

U narednom nastavku istoimenog rada u listu *Novi behar* Hodžić se bavi drugim veoma čestim predmetom polemike, prigovora i napada na islam, a to je dozvola poligamije. U njemu će jasno konstatirati nesumnjivu dozvoljenost toga čina, uz određena ograničenja ali i činjenicu da se ne radi o naredbi koja bi se ticala svakog muslimana. Kao uvjet te dozvoljenosti navodi se mogućnost pravednog postupanja među suprugama, što temelji na kur'anskom ajetu koji načelno dozvoljava stupanje u brak više žena²⁸ i Poslanikovim, *sallallahu alejhi ve sellem*, hadisom koji govori da će oni koji ne budu pravedno postupali prema svojim suprugama na drugom svijetu biti proživljeni pognuti na jednu stranu.

Potom autor govori o stanju u kojem se nalazila žena prije pojave islama kod većine naroda u svijetu, kao i problemu strastvenosti kod mnogih muškaraca koje savremene države Evrope pokušavaju riješiti putem legalizacije prostitucije, bludnih radnji i domova bluda koji su izvor zaraze i mnogobrojnih problema u društvu, što je praksa koja je u punoj suprotnosti s čašću i moralom. Hodžić o tom problemu kaže: *Jače strastveni muškarci i kad stupe u brak s jednom ženskom, ipak se ne mogu da suzdrže od nagnuća i prema drugim ženama. Ne mogu li ih onda zbog zabrane poligamije uzeti kao zakonite supruge, tada padaju u ono što je mnogo gore od tog - u prostituciju. Oni većinom pored svoje zakonite žene drže još i prilježnice i na taj način - i*

28 „Ako se bojite da prema ženama sirotama nećete biti pravedni, onda se ženite onim ženama koje su vam dopuštene, sa po dvije, sa po tri i sa po četiri. A ako strahujete da nećete pravedni biti, onda samo s jednom; ili – eto vam onih koje posjedujete. Tako ćete se najlakše nepravde sačuvati.” *Al-Nisā*, 3.

pred vjerske i zakonske zabrane poligamije - ipak padaju u poligamiju, ali nezakonitu. To najbolje vidimo iz dnevne štampe, a i promatrajući život takvih osoba. I zato, dok je među muslimanima broj osoba sa više žena i to zakonitih vrlo malen i jako ograničen, dotle je broj onih koji imaju više žena, ali kao priležnica, daleko veći. Nesreće koje zbog njih nastaju tako su velike i brojne, da ih sve ni iskazati ne možemo.²⁹ Potom Hodžić nabraja štetnost vanbračnih odnosa po brak, pojednice i društvo u cjelini, navodeći čitaoca da sam dođe do zaključka da je šerijatsko pravo i ovo područje života mudro uredilo, dozvolivši poligamiju i određivši propise njene primjene u praksi.

Hodžić dozvoljenost poligamije tumači i argumentira slijedeći općeprihvaćenu premisu u 'ilmul-kalāmu³⁰ prema kojoj su šerijatski propisi u aspektu društvenih normi ustanovljeni radi dobrobiti ljudi, dok su obredne norme u svom osnovnom utemeljenju nerazložne.³¹ Također, i ovdje, kao što je slučaj u većini njegovih radova o razložnosti i svrhovitosti islamskih propisa, slijedi pravilo pribavljanja koristi i otklanjanje štete (ğalbul-mašleħa wa daru'l-l-mafsada), s tim da otklanjanje štete (daru'l-l-mafsada) ima prednost u odnosu na pribavljanje koristi.³² U narednom, trećem nastavku ovoga rada, Hodžić nabraja korisnosti dozvole poligamije u situacijama kada u društvima opustošenim ratovima i sukobima bude veći broj žena nego muškaraca. Uloga poligamije u sprečavanju prostitucije je u potpunosti očita tako da to nije potrebno obrazlagati, tvrdi autor ovoga rada, navodeći brojne situacije i zapitanosti koje poligamiju čine jedinim mogućim rješenjem. Iako je u potpunosti stava da je poligamija dozvoljena, ipak, shodno šerijatskopравnim argumentima, preferira brak s jednom ženom, što je praksa većine muslimana toga vremena: Nemamo ništa protiv da osnov doma bude samo jedna žena, ali šta da činimo s onim spomenutim

29 Šaban Hodžić, „Poligamija i rastava braka u islamu II“, *Novi Behar*, Sarajevo, X, 1936, br. 10-11, str. 124.

30 Islamska teologija (nauka o vjerovanju) nastala na raspravi o Božijem „kalāmu“-govoru. (Nerkez. Šmailagić, *Leksikon islama*, Svjetlost Sarajevo, Sarajevo, 1990, str. 320-323.)

31 Aḥmad Raysūni, *Ciljevi šerijata*, El-Kalem i CNS, Sarajevo, 2009, str. 211-215.

32 Osman Kozlić, *Fikhska pravila*, El-Kalem, Sarajevo, 2005, str. 261.

prirodnim iznimkama; šta da činimo s onim viškom žena, koje također trebaju zaštitnika - onog ko će se o njima brinuti i starati; da li će se svi ljudi zadovoljiti s jednom ženom i da li su se ikada do sada zadovoljavali; koliko po sto ih zbog toga pribjegava prostituciji i držanju metresa?³³

Na osnovu svega kazanog, autor izvodi sljedeće zaključke:

1. Osnov bračne sreće i bračnog života je da čovjek ima samo jednu ženu.
2. Ponekad se pojave opravdani razlozi zbog kojih se čovjek ne može zadovoljiti samo s jednom ženom, poput nemogućnosti rađanja kod prve žene.
3. Postoje slučajevi pretjerane strastvenosti muža kada mu nije dovoljna samo jedna žena zbog njene tjelesne slabosti ili prirodnih pojava koje traju dugo. U takvim slučajevima je poligamni brak jedino rješenje, naspram kojeg stoje blud i prostitucija i vanbračna djeca sa svim neželjenim posljedicama.
4. Ponekad poligamiju zahtijevaju i opći narodni interesi u situacijama kada je ženska populacija u većini naspram muške koja biva devastirana učešćem u ratovima i sukobima. Naspram ovoga kao alternativa stoji trgovina tijelom, ljudima i prostitucija koja nagrizava ljudske zajednice i prizvodi nesaглеdivе loše posljedice.³⁴

Nakon ovoga Hodžić svoje stavove podupire stavovima poznatih mislilaca i novinara sa Zapada koji se protive nekontroliranom miješanju muškaraca i žena i koji podupiru islamski stav o dozvoljenosti poligamije na potpuno otvoren i jasan način. Hodžić u tom kontekstu navodi stavove Šopenhauera, citat iz engleskih novina koji je napisala neimenovana engleska novinarka 1901. godine i stav Lady Kook. Oni u njima pozivaju ljude na Zapadu da prihvate poligamiju i pravila islama kao jedino moguće rješenje problema nemorala,

33 Šaban Hodžić, „Poligamija i rastava braka u islamu III“, *Novi Behar*, Sarajevo, X, 1936, br. 12-14, str. 149.

34 Vidi: Šaban Hodžić, „Poligamija i rastava braka u islamu III“, *Novi Behar*, Sarajevo, X, 1936, br. 12-14, str. 149.

prostitucije, napuštene djece i sličnoga, što smatraju velikim problemima zapadnih društava.³⁵

Na samom kraju Hodžić navodi bibliografiju koja sadržava četiri izvora na arapskom jeziku.³⁶

Zaključak

Radovi Šabana Hodžića u području šerijatskog porodičnog prava ponudili su vrijedne sadržaje na temu porodice i braka čija je moralna čistoća i zdravlje temeljni faktor stabilnosti cjelokupnog društva. Hodžić je, govoreći o stanju porodice, upozoravao na štetne posljedice nepropisnog odijevanja, razgolišenosti, nekontroliranog druženja muškaraca i žena, bluda i prostitucije, što su problem koji desetinama godina poslije guše savremeno čovječanstvo.

Revnosno će braniti opravdanost šerijatskih propisa o dozvoli razvoda braka i poligamije i nastojati da objasni muslimanskoj i nemuslimanskoj javnosti kako se radi o propisima putem kojih se stabilizira ljudska zajednica i sprečavaju veći problemi. Vjerujem da će prethodni redovi rasvijetliti jedan dio naše pisane baštine islamskih nauka pokazujući nam da su i u tome vremenu naši učenjaci znanstveno i ozbiljno pristupali tretiranju važnih pitanja za jedno društvo i njegove pojedince. Interesantno je da su problemi s kojima su se suočavali muslimani Bosne i Hercegovine tridesetih godina prošlog stoljeća, prije skoro devedeset godina, gotovo istovjetni onim današnjim koji podrazumijevaju krizu morala, porodice te porodičnih i međuljudskih odnosa. Onako kako su problemi istovjetni, na isti način kao tada treba tragati za njihovim uzrocima, čime će se pronaći lijek i izlaz iz krize koji se neizostavno nalaze u slijeđenju i povratku uputama vjere koje se tiču života pojedinca, porodice i društva u cjelini.

35 Ibid, str.150,Šaban Hodžić , „Poligamija i rastava braka u islamu IV“, *Novi Behar*, Sarajevo, X, 1936, br. 15-16, str. 194-195.

36 Ovo je originalna Hodžićeva bibliografija koju navodi na kraju svoga rada: Haqqi I., *Dīnu-l islāmi 'ulūmuwa funūni*, Muḥammad Rašid Riḍā, *Tafsīru-l qur'ani-l ḥakīm*, Muṣṭafa Gulayayni, *Al-Islamu ruḥu-l madaniyya*, Muḥammad Farīd Waḡḍi, *Al-Islamu dīnu 'amu ḥālīdu*.

Literatura

1. Šaban Hodžić, Ustezanje od braka, *El-Hidaje*, Sarajevo, III, 1939, br. 4-5, br. 6-7.
2. Dr. Mehmed Begović *O položaju i dužnostima muslimanke prema islamskoj nauci i duhu današnjeg vremena*, Grafički umetnički zavod „Planeta“, Beograd, 1931.
3. Enes Karić, Mujo Demirović, Reis Džemaludin Čaušević, *prosvjetitelj i reformator*, Izdavačka kuća Ljiljan, Sarajevo, 2002.
4. Dževad-beg Sulejmanpašić, *Muslimansko žensko pitanje(jedan prilog njegovu rješenju*, Štamparija D. A., Kajon, Sarajevo, 1918.
5. Ahmet Đumišić, *Ko smeta napretku i prosvjećivanju muslimana a osobito muslimanki?*, Muslimansko prosvjetno i potporno društvo „Spas“, Tiskara Fon i Grigić, Banja Luka, 1919.
6. Muḥammad Mutawallī Ša’aravi, *Žena u Kur'anu*, prijevod: Adisa Softić i Salem Dedović, Karadžoz-begova medresa u Mostaru, Mostar, 2005.
7. Šaban Hodžić, „Dužnosti prema roditeljima i rodbini“, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, II, 1934, br. 6.
8. Šaban Hodžić, „Dužnosti prema roditeljima i rodbini“, *Preporod*, III, Izvršni odbor Udruženja Ilmije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 15. juli 1972, br.45.
9. Šaban Hodžić, „Dužnosti muslimana prema susjedima i rodbini“, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, V, 1937, br. 12.
10. Šaban Hodžić, „Dužnosti muslimana prema susjedima i rodbini“, *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, V, 1937, br. 12.
11. Šaban Hodžić, „Nekoliko riječi o odgoju djece“, *El-Hidaje*, Sarajevo, I, 1936, br. 3.
12. Šaban Hodžić, „Poligamija i rastava braka u islamu I, II, III, IV“, *Novi Behar*, Sarajevo, X, 1936, br. 6-9, br. 10-11, br.12-14, br. 15-16.
13. Nerkez Smailagić, *Leksikon islama*, Svjetlost Sarajevo, Sarajevo, 1990.
14. Aḥmad Raysūni, *Ciljevi šerijata*, El-Kalem i CNS, Sarajevo, 2009.
15. Osman Kozlić, *Fikhska pravila*, El-Kalem, Sarajevo, 2005.
16. Korkut, Besim, *Kur'an sa prijevodom*, El-Kalem, Sarajevo, 1991.
17. Sa’adi, Abu Ćayb, *Al-qamusu-l fiqhiyyu*, Dāru-l fikri, prvo ponovljeno izdanje, Dimišq, 1998.
18. Ḥalid Ramādān, Ḥasan, *M’uĵamul- ušulil- fiqhi*, Daru-l-rawḍa, Al-Qahira, 1998.